

НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ У КОНТЕКСТИ ЕВРОПЕЙСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ

УДК 323.1(=163.2:1-87): 316.4.063.3:364-28

ЕТНОСПОМОЩЕСТВОВАТЕЛСТВОТО КАТО КОНСОЛИДИРАЩ ФАКТОР СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ В ЧУЖБИНА

Таня Матанова

Доктор, главен асистент
Секция „Славистични фолклористични изследвания“,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН
ул. „15 Ноември“ бл. 1, София, България 1040
tanya.matanova@iefem.bas.bg
<https://orcid.org/0000-0001-9821-2201>

Владимир Пенчев

Доктор, професор
Секция „Славистични фолклористични изследвания“,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН
ул. „15 Ноември“, бл. 1, София, България 1040
vladimir.penchev@iefem.bas.bg

Авторите се занимават в текста с проблема за спомоществователството, разбирано като оказване на помощ на членове на българската етническа общност в другоетническа среда, на нейните организации и структури, а и на самата общност като такава. Те формулират работната теза, че различните дейности по подпомагането на нейните активности и инициативи играят ролята на обединяващ общността фактор, независимо от нейния тип – дали е дисперсна, диаспорна или анклавна. Интересът им се фокусира по-нататък върху разкриването и анализа на моделите и формите на оказване на помощ. В заключение се подчертава, че всички те представляват решаващ фактор за консолидацията на общността и за нейното развитие.

Ключови думи: спомоществователство, българска етническа общност, модели на подпомагане, консолидация.

ETHNOSPONSORSHIP AS A CONSOLIDATING FACTOR BETWEEN BULGARIAN COMMUNITIES ABROAD

Tanya Matanova

Doctor, Assistant Professor
Comparative Folklore Studies Department,
Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum
1 „15 Noemvri“ Str. Sofia, Bulgaria, 1040
tanya.matanova@iefem.bas.bg
<https://orcid.org/0000-0001-9821-2201>

Vladimir Penchev

Doctor, Professor
Comparative Folklore Studies Department,
Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum
1 „15 Noemvri” Str. Sofia, Bulgaria, 1040
vladimir.penchev@iefem.bas.bg

The authors deal with the problem of sponsoring, understood as a rendering assistance to the members of a Bulgarian ethnic community in foreign ethnic environment, its organizations and structures, and the community itself. They formulate the thesis that the various actions supporting it's the activities and initiatives work as a community-based factor, regardless of its type – whether it is dispersed, a diaspora or an enclave. Further, their interest is focused on the disclosure and analysis of models and forms of assistance, such as unpaid work of formal and informal leaders of the various community structures; unpaid work of members of the community structures regarding their functioning; gathering of voluntary membership fees from members of the community structures supporting thus their functioning; activities and initiatives for assistance of newly arrived Bulgarians – information, provision of specific assistance, etc.; activities and initiatives to support community members for one or another occasion – sickness, study, etc.; activities and initiatives related to the construction of temples, memorial sites, etc.; activities and initiatives to celebrate national and traditional holidays – voluntary work, food, songs, dances, etc., sponsoring of events in one or another form; activities and initiatives related to the support of people, families, organizations and other people in need in Bulgaria, etc. Finally, it is emphasized that they all represent a decisive factor in the consolidation of the community and its development.

Keywords: sponsorship, Bulgarian ethnic community, models and forms of assistance, consolidation.

Натрапващият се веднага въпрос е какво имаме предвид като автори под труднопроизносимото понятие „етноспомоществователство“, което на всичко отгоре формулираме като консолидиращ фактор по отношение на членовете на българските общности извън страната. Самият термин „спомоществователство“, макар да е доста фреквентен и експлоатиран, особено в бизнес и журналистическия език, не се радва на тълкувателна наситеност, вероятно защото се смята, че е априорно ясен. В общи линии с него днес се назовава подпомагането със средства на определена културна или обществена дейност*. Всъщност обаче спомоществователството, така да се каже в оригиналния му възрожденски вид, е предварителна подписка най-често за закупуване на книга. Приема се, че явлението се появява в Англия през XVIII век, оттам минава във Франция, а впоследствие и в почти всички европейски страни, като навсякъде се нарича буквално „подписка“, тъй като всеки участник се подписва срещу името си и сумата, която дава. Обикновено практиката да се събират предварително средства е, за да може да се осъществи нещо конкретно, при това не само издаване на книга, но и издигане на паметник, събиране на помощи за пострадали, строеж на сграда и т.н. В някои от българските списъци също е „подписка“, респ. хората са „подписници“, но има и много други названия, като в крайна сметка у нас надделява емоционално натовареното „с-помощ-ествователство“, наред с другите названия – „иждивение“, „стициание“ и т.н.** Важно в случая е и това, че спомоществователството като механизъм се оказва тясно свързано с дарителството от предходната епоха, установено от християнската църква като начин за проява на благотелност и средство за опрощаване на грехове***. Следователно тук прозира една връзка, която е изключително характерна за общностното битие по принцип и за всички култури, а именно – даруването, възприемано по смисъла на М. Мос като „тотален социален факт“ (Mauss, 2001). Без да навлизаме в

---

* Вж. напр. <http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/спомоществовател> (дата на прилагане 4.04.2018) (In Bulgarian).

** С това явление се занимава най-вече Недка Капралова, на която благодарим и за консултациите. Вж. напр. Kapralova, 1998, 228–235; Kapralova, 2004, 84–95; Kapralova, 2007, 313–314; Kapralova, 2009, 490–502 и др.

*** Вж. http://ilit.bas.bg/images/pdf/competition/nedka_kapralova/Stanovishte_Alben_Georgieva.pdf (дата на прилагане 4.04.2018) (In Bulgarian). По-подробно: Kapralova, 2009.

проблема за разбирането за същността на дара като една от основните институции в човешката култура, само ще отбележим, че днес, в нашето съвремие, тя е не по-малко действена и функционираща, отколкото през Възраждането (Vodenicharov, 1999; Dichev, 2001).

И тук всъщност стигаме вече до ядрото на интересувания ни въпрос, което ще обясни и наличието на префикса „етно“ във формулировката на предмета на нашето изследване. Спомощствование за нас са различните форми, прояви, механизми за оказване на разностранна помощ на членовете на една етническата общност в другоетничната среда, на нейните организации и структури, а и на самата общност като цяло. Както ще стане ясно по-нататък, носещата конструкция на това спомощствование е съдействието, съ-участието, съ-преживяването и т.н., или с други думи – оказването на помощ не означава дистанциране от позицията на имащия или можещия спрямо другите, а практически дарообмен – даряваш, но и получаваш, все едно дали почит и уважение, дали емоционално удовлетворение, или прагматичен резултат. Така спомощствателят, от една страна, допринася „полза роду“, но и полза за себе си, независимо от измерението ѝ. А самият факт, че говорим за ситуации в битието на български общности в чужбина, обяснява формулировката „етноспомощствование“, защото и разграничава, и конкретизира изследвания феномен тъкмо в пространството на етническото, в параметрите на етнокултурната празничност и всекидневие на българите зад граница.

Този увод ни беше нужен, за да мотивираме работната си теза – че различните дейности по взаимно оказване на разнородна помощ играят ролята на обединяващ фактор за българската общност в другоетнична среда, независимо от нейния тип – дали е дисперсна, диаспорна или анклавна (Penchev, 2017). И наистина, моделът на създаване и функциониране на общността в случая не е релевантен, защото е важна нейната активност и наборът от прояви, изискващ и организационно участие от членовете ѝ, и финансиране или осигуряване под друга форма на случващите се дейности. А колкото и разнородни и разнопосочни да са тези прояви, те все пак са продукт на повече или по-малко обособени, а понякога застъпващи или преплитащи се, модели на етноспомощствование, които в настоящия текст се опитваме да разкрием и анализираме.

На първо място в този контекст ще обърнем внимание на **дейностите и инициативите за подпомагане на новопристигнали българи – информация, оказване на конкретна помощ и др.** Макар и сред нашите сънародници извън пределите на страната да са известни фрази от типа „Стой по-далеч от българи в чужбина“, желанието за подпомагане, а оттам – и за консолидиране със „своите“ по етничен признак – си остава присъщо за представителите на българските общности в чужбина. Съответно това води до изявата на типичния по същността си механизъм за организирането на дейности и инициативи в помощ на новопристигнали българи. Те най-често имат институционален характер, но могат да бъдат, съобразно съответната ситуация, и персонални.

Един такъв пример се среща сред българските студентски институции в Германия, но той е характерен като цяло за университетите по света и това е т.нар. „О-фаза“, при която студенти от горни курсове помагат на новопристигналите да се запознаят с особеностите на съответния университет преди началото на учебния семестър. За това събитие един от представителите на студентско дружество „Алеко“ в Мюнхен разказва: *„Мероприятие с презентация за нещата, които може и не може в Мюнхен, за студентския живот, като най-ценното от това нещо беше, че всички новодошли можеха да се запознаят с техни колеги от по-горни семестри, които да им обяснят за професорите и предметите, неща от кухнята, които никой друг не може да ги каже“*^{*}.

Българското студентско дружество в Манхайм „Бай Ганьо“ пък се ангажира с намирането на безплатен покрив над главата в първите дни след пристигането: *„Ние правим такава couchsurfing-акция, в която всеки, който има възможност да приюти някой за*

^{*} АИФ I № 487, а.е. 26. Цитираните тук и по-долу архивни материали са от работата ни по проекта „Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина“ (2015–2017), финансиран от ФНИ при МОН, както и на Т. Матанова по младежкия проект „Институции на българите зад граница. Църквата – православни ценности, национална идентичност, институционална ангажираност“, финансиран също от ФНИ при МОН.

кратко време пише и така се разпределяме. Доста хора не получават общезитие, поне в началото и вместо да седят две седмици на хотел, се намира някой, който да ги приюти“ (АИФ I № 487, а.е. 16).

Друг тип подпомагане, но вече от страна на местното консулство, откриваме в Хамбург. Там от 2014 г. проф. Герд Винанд-Имайер, почетният генерален консул на България, провежда *„информационни срещи за българите, където те могат да получат безплатна информация и консултация на теми, свързани с легалното им пребиваване, здравно и социално осигуряване, образование, работа, намиране на български организации и пр.“**

На второ място ще се спрем на **незаплатената дейност на формалните и неформалните лидери на различните общностни структури**. Широко разпространен и добре известен е фактът, че при създаването на българска общностна формална или неформална структура в другоетнична среда – дружество, училище, църковна община и т.н., а и в първите години на функционирането ѝ, отделни представители на българската общност, и по-точно нейните лидери, отделят от своето свободно време и средства, за да укрепят новото институционално начинание.

Много характерен в това отношение е примерът със семейство Мариела и Руслан Тунтови, които са радатели и спомоществатели на всяка българска инициатива в Цюрих, Швейцария, и особено на дейностите на Българската православна църковна община „Св. Георги Победоносец“. Осъзнавайки нуждата, като на българи в чужбина, от извършването на кръщенета, освещавания, молебни и други църковни служби, семейство Тунтови стават основатели на споменатата община, допринасяйки по този начин и за разпространението на православната вяра и християнските ценности в страната, и, по думите на сина им, – за създаването на *„къщичката на дядо Господ“* (ФнАИФ № 2940, а.е. 7) в Швейцария. От 2016 г. те организират и събирания на българската общност там – един път във връзка с празника на покровителя на енорията, т.е. около Гергьовден, и един път преди Коледа под формата на Предрождественски празник. Подобни „общностни двигатели“ са и Георги Динев и неговата съпруга, които от 1982 г. полагат усилия за създаването и функционирането на БПЦО „Св. Климент Охридски“ в Мюнхен: *„И както казвам от 25 години сме тука. Първи условия: да служим само на големите празници и в неделя. След това купихме икони – големите икони са дар от св. Синод. Малките са дар от един наш брат от Италия. Иконостаса ние сме го плащали...“* (АИФ I № 468, а.е. 4).

Друг пример е свързаният с преподаването на българския език на деца с български произход е от Лайпциг, където българка с дългогодишен мигрантски опит и съответното образование обучава поколението на наши сънародници там: *„Хубавото е, че са ни предоставяни безплатно класни стаи в училищата, т.е. ползва се инфраструктурата на немските училища, плаща се от немска страна на провинциално ниво хонорар на учителката по български. Това е едната страна на въпроса. Другата е организационната или съдържателната страна. Това го организираме ние в рамките на свободна работа, неплатена, просто сме няколко ентузиаста, които виждаме голям потенциал в това да се запази българския език, да се познават традициите, да се познават особеностите на българската култура...“* (АИФ I № 487, а.е. 8).

Индивидуална подкрепа, но към църквата, срещаме например в българските православни църковни общини (БПЦО) в Пасау и Регенсбург, Германия: *„По Божия воля, дойде един художник в Германия... Студент, художник... Обади се на следващия ден момчето... и той направи иконостаса в Пасау. (...) В Регенсбург имаме един г-н Рунчев, Веселин, който много помага с транспортиране на неща. Имам други хора, един Иван... една зъболекарка д-р Кънчева“* (АИФ I № 468, а.е. 18).

Подобна подкрепа може да бъде, разбира се, и институционална. Откритото през септември 2008 г. Българското неделно училище „Св. Вмчк Георги Зограф“ в Солун е подпомогнато от българския Зографски манастир на Света гора. Той предоставя притежаваните от него в града помещения за безвъзмездно ползване на училището, създадено *„благодарение на родолюбиви българи водени от патриотичната идея за създаване на*

* Вж. <http://www.bulgarischeskonsulat-hamburg.de/> (дата на прилагане 15.09.2015) (In German). Вж. и Matanova, 2016, 77–97.

българско просветно огнище извън пределите на България“, в което се учат деца на български емигранти там (Matanova, 2017, 357).

На трето място в системата на модели за етноспомоществователство сред български общности в чужбина ще обърнем внимание на **събирането на доброволен членски внос от членовете на общностните структури с оглед тяхното функциониране**. Тъй като българските институции в чужбина функционират най-вече като дружества от неправителствен тип, често се налага те да подпомагат своето съществуване чрез събирането на членски внос от неговите участници. Това споделя например Иво Стоилов, председател на сдружение „Златен век“ в германския Нюрнберг: „*Ние сме изключително самофинансирани. На българските културни вечери хората даряват баници, мусаци и ние ги продаваме символично като се събира сума от 300–400 евро*“ (АИФ I № 487, а.е. 30), както и председатели на студентски дружества: „*Бюджетът, с който разполагаме ние, е от таксата за членство. Тя е 10 евро на година. От студенти не можем да изискваме повече*“ (АИФ I № 487, а.е. 27; АИФ I № 487, а.е. 25).

Друг пример как българите могат да спомогнат за съществуването и дейността на тяхна мигрантска институция, са българските православни църковни общности. За БПЦО в Мюнхен членският внос е „пожелателен и е в размер на 5 евро на месец“ (Vorisoa, 2016, 222). Представител на настоятелството на БПЦО в Манхайм информира, че: „*Има няколко души, които правят редовен членски внос, но това са, да кажем, една пета от хората. Нашата община не е голяма. (...) Нашата е най-малката. Тя е малка по начало, но и малка защото е в малък град. Но важното е че имаме ентузиаста, които поддържат духа и в организацията, защото без такива хора не става*“ (АИФ I № 468, а.е. 20). След три години там се въвежда и месечен членски внос: „*Новото, което направихме със смяната на устава, е въведен членски внос от три евро на месец. Едно кафе дете се казва. И отделно минават по време на служба с табла да събират дарения за църквата*“ (АИФ I № 487, а.е. 17).

Българските училища в различните страни също често са подпомагани от средства събрани от българи, тъй като те се създават обикновено като основна дейност на българско дружество, което събира членски внос, а събраните средства се ползват за заплащане труда на учителите, наем на помещение, закупуване на учебници или друго. Подобни спомоществователски модели съществуват на практика почти навсякъде (АИФ I № 512, с. 46–71; Penchev et al., 2017, 97–117). Показателно в тази връзка е например, че за да продължи през 1991 г. учебният процес в българското училище при посолството ни в Лондон посланик Иван Станчов прави и лични дарения, и осигурява такива чрез лондонски фирми (Penchev et al., 2017, 114).

И все пак може би най-видими в процеса на общностното единение са дейностите и инициативите на членовете на общността, а често и на нейните институции, свързани с функционирането на българските православни храмове. Тъй като в огромната част от случаите църковните ни общности ползват сгради или помещения, които се наемат или за които се дължат режийни и други разходи, те разчитат именно на доброволни пожертвования от страна на своите членове (Penchev et al., 2017, 123–125). Възможно е също, съобразно ситуацията, чрез набиране на средства вътре в общността да се закупуват помещения и терени за храмове с цел осигуряване дейността на съответната църковна община, като характерен пример в това отношение е „Св. св. Кирил и Методий“ в Мартинес (Сан Франциско), САЩ. Първата църковна сграда, построена специално за нуждите на българската общност през 1930–1931 г. в Будапеща, обслужва една от най-старите мигрантски общности (Penchev, 2017, 27–36) – тази в Унгария, а последно усвоила храм за своите нужди е БПЦО „Св. св. Кирил и Методий“ в Щугарт през октомври 2017 г. чрез събрани средства от дарения.

Характерна инициатива за подпомагане на закупуването или построяването на църковна сграда, освен благотворителни концерти на български певци* и фолклорни изпълнители**, е например организираният от 2014 г. конкурс за детско творчество от

* Вж. <http://bulgarische-kirche.de/index.php/bg/2012-12-17-00-17-27.html?start=26/> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian).

** Благотворително: Български фолклор за българската църква. 2013. – <http://bulgarische-kirche.de/index.php/bg/2012-12-17-00-17-27/84-benef> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian).

БПЦО „Св. св. Кирил и Методий“ в Хамбург, най-добрите рисунки от които съставляват фона на детския „Православен календар за ... г.“. Още от първия конкурс „Моята църква за Хамбург“ събраните от продажбата на календара средства се внасят в дарителска сметка на общината. Чрез този конкурс всъщност се дава възможност и на най-малките българчета в чужбина (и в България) да станат съпричастни към радостите и проблемите на църквата и да допринесат за благото и положителното развитие на българските институции и общности зад граница*.

В тази връзка трябва да отбележим още един важен аспект на общността благотворителност в другоетнична среда, който е свързан със събирането на средства за български паметници и паметни места. Например по инициатива на различни местни българи през 2015 г. е издигнат вторият в Северна Америка паметник на Апостола на свободата – Васил Левски (първият се намира до българското посолство във Вашингтон) в двора на църквата „Св. Иван Рилски Чудотворец“ в Чикаго, САЩ. В изграждането на бюст-паметника, освен дарителя Милчо Томов (живеещ в България), дейните в САЩ Никола Масларски, Пламен Бежански, Драгомир Богданов и Станимир Динев – членове на Фондация „Ние, българите по света“ и на най-старата и най-голяма българска организация зад граница „Македонската патриотична организация“, създадена от емигранти от Егейска Македония (Форт Уейн, 1922) – се включват и младите футболисти на българския футболен отбор „Миньор“, Чикаго, които събират 500 долара и ги даряват за свещената българска кауза**. В другата българска църква в града, „Св. София“, също се намират паметни плочи на двамата солунски братя и на Апостола (Penchev et al., 2017, 130). През 2017 г. поредният бюст на Васил Левски е поставен този път пред българската православна църква „Св. Димитър“ в Брамптън, предградие на Торонто, Канада. Средствата за него са събрани чрез дарения и спомоществователство на българи и български институции както в Канада, така и в България (Penchev et al., 2017, 348).

От друга страна, по съвместна инициатива на българската общност и българското посолство в Кипър, в която се включват и „много кипърци, български възпитаници, приятели на страната ни, представители на бизнеса, имащи делови контакти с България“, е поставен барелеф на Васил Левски в сградата на посолството в Никозия. Средствата са събрани от проведени благотворителни инициативи и лични вноски на живеещите на острова българи (Bobanats, 2012). Паметник на Никола Вапцаров пък е изработен по поръчка на Съюза на българите в Кипър от българския скулптор Иван Иков, творещ от години на острова***.

Друг пример за български топоси, но в Лондон, са българската градина, открита по време на Олимпийските игри в Лондон през 2012 г., и българската чешмичка, реализирана в градините на Кенсингтън под патронажа на Димитър Бербатов и с финансовата подкрепа на българския Лондонски Сити Клуб (Maeva, 2017, 44).

Не по-различна е ситуацията и при историческите български общности. Банатските българи в Румъния например също полагат усилия за увековечаването на българското присъствие в Стар Бешенов чрез поставянето на паметник на Карол Телбизов (1915–1994). Инициативата е на Фондация „PG 33“, създадена през 1990 г., за „да развива културни връзки с всички европейски култури в областта на литературата, философията, визуалните изкуства, спорта, музика с всички като възходна цел е опазване, обогатяване и доказване на духовността на българите павликяни“****.

Общо взето паметниците в чужбина се явяват освен това и възможност за изява на български скулптори и художници мигранти, като чрез тях „се поощрява дарителството

* Вж. Победителите от Детския творчески конкурс „Моята църква за Хамбург“. – <http://bulgarische-kirche.de/index.php/bg/2012-12-17-00-17-27/177-поб> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian).

** Българи патриоти издигнаха бюст-паметник на Васил Левски в двора на българската черква „Св. Иван Рилски“ в Чикаго. – <https://web.facebook.com/Bulgarians.USA.Canada/photos/a.1385277735123085.1073741828.1385259545124904/1442211509429707/?type=3&theater> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian).

*** Вж. повече за тази инициатива във: ФНАИФ № 2958.

**** Вж. <http://falmsi.org/novini/romania/199-iniciativa-pg33-tursi-samishlenici> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian).

и събирането на средства от българските общности, което води до по-висока степен на солидарност между мигрантите“. В някои случаи те са продукт на активността на общностните организации (и поради това поставяни на ключови топови като български посолства, консулства или църкви), а в други – „резултат от консолидацията между мигрантските институции, дипломатическите представителства и местните власти“ (Penchev et al., 2017, 312–313).

Не по-малко значим за консолидирането на българските общности в чужбина е етноспомоществователският модел за подпомагането на дейности и инициативи за празнуването на национални и традиционни празници, при това под различни форми – финансиране, доброволен труд, осигуряване на храна, изпълнение на песни, танци и др. Общеизвестно е, че отбелязването на български национален или традиционен празник не би било пълно, ако в него не бъдат представени български песни, танци или други елементи на българското културно наследство. Такъв пример е храмовият празник на БПЦО „Св. Георги Победоносец“ в Цюрих, Швейцария, организиран като Гергьовденско празненство от църковното настоятелство, най-вече в лицето на цитираното вече семейство Тунтови. След църковните служби (литургия, молебен) с участието на църковния хор, част от чито певци пеят и в българо-швейцарския „Swiss Bulgarian Choir“, концертната зала в близост до ползвания от общината храм се запълва с българи, дошли, за да отбележат празника или за да се срещнат със сънародници. За приятната атмосфера спомага и безвъзмездното участие на танцов състав „Луди млади“ от Цюрих, музиката за чито народни танци се изпълнява от българо-швейцарския музикален състав „Седянка“. В някои случаи българите донасят домашно приготвени баници, салати, сладкиши и други български или западни специалитети, а в други – празнична трапеза с Гергьовденско меню*.

От БПЦО „Св. св. Кирил и Методий“ в Щутгарт споделят в тази връзка за отбелязаната празнично през 2018 г. Неделя православна: „След службата присъстващите имаха възможност да опитат традиционни постни ястия, които бяха приготвени от всеотдайни енориаши или пък бяха дарени от фирмата за български хранителни продукти „Малинчо“, която редовно спонсорира прояви на общината“. Отправена е и благодарност от ръководството на общината „на всички, които спомогнаха с труд и дарения за възрастването на общината и за организирането на светлия празник“ на други славянски и балкански народи в Германия (Atanasov, 2018).

Друг интересен пример за дарителство идва от Клуба на културните дейци „Нов живец“ в Атина, които през 2017 г. провеждат благотворителна кампания „Едно цвете от мен“, от една страна, за да може българският храм „Св. Преп. Йоан Рилски Чудотворец“ в Атина да бъде украсен за празника Възкресение Христово с дарени от българите цветя, а от друга, за да се отблагодарят на църковното настоятелство, начело с оглавяващия енорията отец Стефан за всичко, което правят за българската общност в Атина**.

И още един пример в тази връзка. Поради малката територия на Кипър, българските институции от различните градове на острова без трудност се събират за отбелязването на български празници и провеждането на редица други мероприятия, като например Дните на българската култура през май в Кипър (включващ училищни постановки, класически концерти и др.), инициатор на които е Съюзът на българите в Кипър. Съюзът е знакова българска мигрантска институция с традиции и престиж, бенефициент на пет български училища на острова: „Народни будители“ (Паралимни), „Българското училище в Пафос“, „Азбукарче“ (Полис Хрисохус), „Никола Вапцаров“ (Никозия с филиал в Дали), „Св. Климент Охридски“ (Лимасол), което допринася и за по-добрата комуникация и за консолидацията на българите от българските институции. Още повече за това допринася и организираният ежегодно по повод 24 май прием от българския посланик Н. Пр. Христо Георгиев, на който присъстват и представители на други български училища на острова (БУ „Родна стряха“ в Арадипу, БУ „Паисий Хилендарски“ в Лимасол), ръководители

* Вж. <https://web.facebook.com/events/1787278018246831/> (дата на прилагане 14.04.2018) (In Bulgarian). Вж. и ФТАИФ № 1591, ПВ АИФ 1112.

** Вж. КДК „Нов живец“ Атина. Едно цвете от мен. – <http://kdk-atina.eu/едно-цвете-от-мен/> (дата на прилагане 28.03.2017) (In Bulgarian).

на танцови формации („Канатица“, „Соватчии“, „Етника“), основателките на българския театър в Кипър „Храмът на Мелпомена“ (актрисите Юлия Бациева и Моника Мелеки) и други видни българи, радетели и поддръжници на българската култура. Големи усилия се полагат и от инициаторите и организаторите на фолклорни фестивали, каквито са Теодоси Теодосиев и организираният под негово ръководство „Събор на българите в Кипър“, който също спомага за сплотяването на българската общност в Кипър (Borisova, Matanova, 2017, 10–11).

Както се видя от цитираното по-горе, и българските етнопредприемачи спомагат за отпразнуването на български празници. Такъв пример в и около Магдебург е собственикът на българо-немски ресторант в недалечния град Барби, който е *„един вид спомагател към ръководното звено, бай Христо. Просто формално, няма мероприятие, което той да не спонсорира. Барби е на 30 и няколко километра оттук и се правят много български вечери“*. Представителка на „Лудо-младо“ пък споделя и за „даруването“ с български танц на сватба: *„Там бях гостенка и това ми беше подаръкът за младоженците. Беше доста изненадващо за тях“* (ФнаИФ № 2748).

Примери за спомоществователство не само по празниците, но и в обикновените делници намираме още в Атина, и по-точно в българската баничарница „Бон Апетит“ и българския ресторант „Non Stop“ в града. Първите даряват закуски за децата в българското училище „Паисий Хилендарски“, а вторите – безплатен десерт към менюто, което е приготвяно там за децата от детска градина „Майчина грижа“ (ФнаИФ № 2963).

На следващо, но далеч не на последно, място в етноспомоществователската система на българските общности в чужбина са дейностите и инициативите за подпомагане на техните членове по един или друг повод – болест, учение и др. Би могло да се каже, че сред най-активните българи, подпомагащи своите събратя в чужбина, са представителите на православните ни църковни общности. Например за БПЦО „Св. Петка Търновска“ в Манхайм представителят на църковното настоятелство и диригент на църковния хор Д. Панайотов споделя: *„Голяма точка от дейността на общината е нашата благотворителност. Още от началото се обръщат към нас със зов за помощ изпаднали в беда българи и то не само българи. (...) И ние им помагаме материално колкото и малко материални средства да имаме, но ние събираме. (...) За лечение от тежки болести на българи помагаме също финансово“* (АИФ I № 468, а.е. 20). И още: *„Постоянно правим волнопожертвования. (...) Българи подпомагаме, които идват тука и молят за помощ. За ковчег, например. При смъртни случаи помагаме, даваме средства“* (АИФ I № 487, а.е. 17).

Специализирал като социален работник, настоящият български свещеник в БПЦО „Св. Климент Охридски“ в Мюнхен, включва своите знания и умения в дейностите на общината, подпомагащи българите на място: *„не в масов мащаб, а в индивидуален. Ако дойде някой от България и каже: „Имам нужда за придружаване в болница, за уреждане на престиване някъде, за лечение, за изнасяне на доклад, тогава... Индивидуално помагаме, кой с каквото може. (...) Не са като мероприятия тази социална дейност, която вършим, но аз я върша извън църквата, съответно във „Каритас“, където съм социален работник и същото го правя и тука, във църквата, естествено“* (АИФ I № 468, а.е. 2). За това свидетелства в наблюденията си и М. Борисова: *„В светския си делник Недялко Калинов приобщава представители на десетките ромски семейства в Мюнхен, пристигнали от Омуртаг, Пазарджик, Пловдивско, Варненско, информирайки ги за правата и задълженията им в немската земя, съдействайки за интегрирането им и чрез изтъкване на необходимостта от образование“* (Borisova, 2016, 221). В тази връзка трябва да се отбележи още, че от 2006 г. са задействани и социални проекти, най-вече за болни деца*.

Социални проекти са осъществявани също така и в БПЦО в Хамбург (отново в сътрудничество с католическите и протестантски църковни социални организации „Каритас“ и „Диакония“) чрез организирането на дарителски акции за подпомагане на тежко болни хора и семейства им, както и на деца и възрастни, намиращи се в затруднено социално положение. Както споделя една от българките в града: *„Много от нас вече работят*

* Вж. филма за БПЦО в поредицата „БезГранична вяра“ на онлайн телевизия InLife.

професионално или на доброволчески начала (като мен) към „Диакония“, които помагат на чужденци, идващи тук да се интегрират в държавата и да започнат живота си тук, особено като не знаят още езика. (...) Аз и други като мен естествено се занимаваме с българи, заради езика, че не говорят немски“*.

Отново в БПЦО в Хамбург друга характерна акция от този тип са детските творчески работилници около Трети март, Възкресение и Рождество Христово в рамките на детски благотворителен празник, на който децата се събират, пеят, свирят, творят и веселят заедно. През 2018 г. около Първи март децата изработват мартенички, продавани по време на празника, а събраните средства са „за едно българско дете, дете не може да ходи“**.

Типичен пример в тази връзка откриваме и в друга област на общността живот – например в отношенията на българския дипломат и бивш посланик на България във Великобритания Иван Станчов с членове на общността, – споделен от директорката на Българското училище към посолството в Лондон Снежана Мечева: „Г-н Станчов беше първият български посланик, който подаде ръка на бедни, но талантлив български студенти, които бяха спечелили право да се учат в най-добрите университети в Лондон, но нямаха достатъчно пари да се издържат. Позволи им да живеят безплатно в посолството срещу това да помагат в почистването и в организирането на приемите. Помогна на много надарени деца да се изградят като творци и да защитят българския си талант във Великобритания“ (Mecheva, 2017, 231).

Близки по своя характер са също така етноспомоществателските дейности и инициативи, свързани с подпомагането на хора, семейства, организации и др. в България. Българите в чужбина се включват в инициативи не само за подпомагане на членове на общността в другоетничната среда, но и на свои сънародници в България. И както в България конкретно около Коледа се организират много дарителски акции, така и сред българите в странство това е най-активният период за спомоществателство, дори и преди смяната на социалния режим: „Веднъж събирахме дрехи. Когато беше гладната зима организирахме камиони да карат в България колето с продукти от ГДР-то, които тогава бяха евтини. Слагаме стапели*** шоколади, цанги**** салами, олио. Дрехи събирахме общо общината (църковната), за да ги пращаме, детски играчки за детски домове, някъде на юг от София“ (АИФ I № 487, а.е. 9).

Характерно е, че много училища в чужбина организират благотворителни акции във връзка с различни спомоществателски каузи в България. Както пише по този повод М. Маева, „възможностите на глобалните технологии правят не само видими всички български организации и институции, но и предоставят възможност за иницирането и провеждането на дарителски кампании за деца сираци в България“ (Маева, 2017, 44). Българското училище „П. Хилендарски“ в Мюнхен организира от 2010 г. акцията „Коледа в кутия за България“, при която българчетата и техните родители от все повече български училища в Германия подготвят кутии с подаръци за деца и възрастни в неравностойно положение в България (Borisova, 2016, 223). Такива кутии се пълнят и в българската църковна община в Мюнхен: „Коледната кутия стои в църквата. (...) Има един шкаф, целият беше пълен, този вън с кутии. Инициативата беше на Светлана Кампс, като представител на Българското училище, но със спомоществателството на общината (църковната). Тук се събираха кутиите“ (АИФ I № 468, а.е. 2). На територията на българското училище в Хамбург основателката д-р Ваня Велкова „многократно иницира благотворителни мероприятия в полза на домовете за деца, лишени от родителска грижа в с. Рабиша, с. Борован, с. Широка лъка, СОУ „Христо Ботев“ в с. Баните“ (Penchev et al., 2017, 116). Други училищни коледни благотворителни кампании за институции в България са на Българския учебен център в Чикаго за децата от дома в с. Драгоданово (Сливенско), Българското

* ФБ интервю със София Рълева от Хамбург, проведено на 24.2.2018 г. от Т. Матанова.

** Пак там. Вж. и <http://bulgarische-kirche.de/index.php/bg/2012-12-17-00-17-27.html?start=26> (дата на прилагане 24.02.2018) (In Bulgarian).

*** Има се предвид „купчини“, което на немски е „Stapel“.

**** Има се предвид „щифети“, което на немски е „Stange“.

училище „П. Яворов“ в Брюксел за Обществен фонд „Детство“, Българското училище „П. Хилендарски“ в Ориндж Каунти, Калифорния, за Българската Коледа и др. (Penchev et al., 2017, 323). Следващ пример е „Карин дом“ във Варна, дело отново на българския дипломат Иван Станчов. През 1993 г. той предоставя фамилната си къща в Морската градина на Варна безвъзмездно за изграждането на терапевтичен център за деца със специални нужди, назован „Карин дом“, където досега на лечение са преминали над 2000 деца.

Друга инициатива, поддържана чрез новите комуникационни технологии от 2015 г., е благотворителното сдружение „Happy to Help Bulgaria“, създадено от бивши студенти и членове на българската студентска асоциация в Манхайм „Бай Ганьо“ с идеята „да се пращат средства в България по определени проекти... Това е доста хубава инициатива и се надявам да се развие“ (АИФ I № 487, а.е. 16). Част от техните дейности са организирането на Коледен благотворителен щанд** и Коледна благотворителна акция (със средствата от които деца от социалния дом в Доганово са заведени на детски лагер в Банско***), пролетен благотворителен базар****, есенен благотворителен коктейл***** и др. Същевременно те се включват в подпомагането на поддържани в България проекти като „Дари съботен обяд“ за самотни майки с деца във Варна*****, „Сън ли съм или ме има“ за деца от дома за медикосоциална грижа „Св. Ив. Рилски“ в София или в образователния проект „Училище за работа“, в който всяка есен младежи от социални домове имат възможността да работят една седмица по харесана от тях професия и при по-нататъшен интерес посещават професионални курсове, а други получават помощ при кандидатстудентски изпити и стипендия при постъпване във висше учебно заведение в страната.

Готови да помогнат в България са и представителите на Клуба на дейците на културата „Нов живец“ в Атина чрез благотворителната си кампания „Бялата лястовица“. От създаването през 2013 г. до днес те събират средства „в подкрепа на онези наши сънародници и техните деца, в подкрепа на онези които се борят за живот и искат да реализират мечтите си“***** в областта на спорта, образованието или просто желаят отново да бъдат здрави.

Стана вече дума в началото на настоящия текст, че спомоществователството най-често се отъждествява с предварителна подписка за закупуване на книга. Затова и накрая ще обрнем специално внимание тъкмо на етноспомоществователския модел за издателска дейност на българските общности в чужбина. Тук ще представим няколко възможни гледни точки към издателския процес. Още при „историческите български общности“ логично книгата е един от стожерите на етничната самоидентификация: „Лично аз се гордея с издаването на сборниците „Родовата памет на банатските българи“, чрез които мотивирахме младите да потърсят и да открият сами историята на рода си и на родното си място. Всеки от авторите научи много за своята общност и повечето от текстовете са безкрайно ценни“*****.

---

* Повече за възникването на „Карин дом“ виж в „Нагласата да даваш безкористно се създава в семейството. <http://daritelite.bg/naglasata-da-davash-bezkoristno-se-sazdava-v-semeystvoto/>, а за самия център – на уеб страницата им: <https://karindom.org/> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

** Вж. <http://www.happy2help.global/bg/activities/kba2015> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

*** <http://www.happy2help.global/bg/activities/christmas-charity-bazaar> (Date of the application 15.04.2018) (In Bulgarian).

**** <http://www.happy2help.global/bg/activities/flohmarkt> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

***** <http://www.happy2help.global/bg/activities/htma> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

***** <http://www.happy2help.global/bg/projects/dsb> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

***** <http://kdk-atina.eu/празник-на-доброто-празник-на-обичта> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

***** Вж. <https://move.bg/svetlana-karadzhovala-dnes-se-iskat-mnogo-poveche-usiliya-za-da-se-zapazishkato-banatski-balgarin> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian). Вж. в тази връзка и <http://falmis.org/novini/falmis/201-podgotovka-rodova-pamet-vtoro-izdanie> (дата на прилагане 15.04.2018) (In Bulgarian).

Интересно, от друга страна, е описанието на механизмите за осъществяване на издателската дейност, например сред българската общност в Мюнхен: „Спонсорът за 2013-та година ми каза: аз имам една идея, ако искаш да я реализираме. Аз съм създател на групата „Българи в Бавария“. Групата събира информация. Същия ден пуснах информация, защото третата част е за хора, които си предлагат услугите. (...) (Кога е първото издание? – Т.М.). 2014-та, то е 120 страници. (Тя е отпечатана в България? – Т.М.) Да. Но предпечата, подреждането, аз си го правих. Нямахме претенции за името, информационна брошура. През август месец ще стартирам с подготовката за следващата. Защото тя е годишна. (...) Обхванали сме десетте града в Бавария, където има най-голяма българска общност. Имаме специалисти в почти всяка област“ (АИФ I № 529, а.е. 1).

А в тази връзка например от БПЦО в Мюнхен обясняват, че имат „книжка, която издаваме – „Църковно слово“, и в нея показваме и българските традиции. Там има и програма какво правим. В интернет има един формат и там описваме празниците какво става на Коледа, на Великден, на Възнесение. Това си е. Българската домашна църква си се поддържа“ (АИФ I № 468, а.е. 2).

От представената структура на етноспомоществателските системи сред българските общности в чужбина и от цитираните многобройни примери става ясно, че анализираният в настоящия текст проблем е един от важните и практически неразглеждани досега в битието на тези общности и на взаимодействията им както във вътрешнообщностен, така и във външнообщностен план. Наблюденията ни показват много видимо ролята на етноспомоществателството за общностния живот и консолидирането им. Разбира се, този текст е само първата крачка и би трябвало да се продължи нататък, и в широчина, и в дълбочина, в анализа на проблема.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Atanasov, V. 2018. Vsepravoslavna vecherya se sastoya v balgarskia hram v Stuttgart. [A Pan-Orthodox Evening Took Place in the Bulgarian Temple in Stuttgart]. URL: <https://dveri.bg/uaykf> (Date of the application 27.02.2018). (In Bulgarian)

Атанасов, Вл. 2018. Всеправославна вечерня се състоя в българския храм в Щутгарт. URL: <https://dveri.bg/uaykf> (Дата на прилагане 27.2.2018).

Bobanats, B. 2012. Balgari i kipartsii sabraha sredstva za barelef na Vasil Levski v Nikozia. [Bulgarians and Cypriots Gathered Funds for Vasil Levski's Bas-relief in Nicosia]. URL: <http://bnr.bg/radiobulgaria/post/100231873/bylgari-i-kipyrci-sybraha-sredstva-za-barelef-na-vasil-levski-v-nikoziya> (Date of the application 14.04.2018). (In Bulgarian)

Бобанац, Бр. 2012. Българи и кипърци събраха средства за барелеф на Васил Левски в Никозия. URL: <http://bnr.bg/radiobulgaria/post/100231873/bylgari-i-kipyrci-sybraha-sredstva-za-barelef-na-vasil-levski-v-nikoziya> (Дата на прилагане 14.04.2018).

Borisova, M. 2016. Kak "neravenstvoto se prevrashta v ravenstvo": rolyata na balgarskata tsarkva v Myunchen za adaptirane i integrirane na diasporata. [How "Inequality Turns into Equality": the Role of the Bulgarian Church in Munich for Adapting and Integrating the Diaspora]. *Folklor, razkazvane, religioznost*. [Folklore, Narration, Religiosity]. Sofia: Prof. M. Drinov, s. 219-226.

Борисова, М. 2016. Как „неравенството се превръща в равенство“: ролята на българската църква в Мюнхен за адаптиране и интегриране на диаспората. Фолклор, разказване, религиозност. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 219–226.

Dichev, I. 2001. Kulturni prevaplashtenia na dara v modernata epoha. [Cultural Transformations of the Gift in Modern Age]. URL: <https://www.seminar-bg.eu/ivaylo-ditchev/43-platform-students/331-----2001.html> (Date of the application 14.04.2018). (In Bulgarian)

Дичев, Ив. 2001. Културни превъплъщения на дара в модерната епоха. URL: <https://www.seminar-bg.eu/ivaylo-ditchev/43-platform-students/331-----2001.html> (Дата на прилагане 14.04.2018).

Kapralova, N. 1998. Spomoshtestvovatelstvoto – nedelima chast ot literaturnia, kulturnia i sotsialna zhivot prez XIX vek. [Sponsorship – an Integral Part of the Literary, Cultural and Social Life in the Nineteenth Century]. *Vazrozhdenskiyat text* [The National Revival Text]. Sofia: Srebaren lav, s. 228-235.

Капралова, Н. 1998. Спомоществателството – неделима част от литературния, културния и социалния живот през XIX век. Възрожденският текст. София: Сребърен лъв, с. 228–235

Kapralova, N. 2004. Dumi – pari, dumi – pamet, ili venets bezsmertia za knizhevnoto spomoshtestvovanie [Words – Money, Words – Memory, or Wreath of Immortality for Literary Sponsorship]. *Pari, dumi, pamet* [Money, Words, Memory]. Sofia: Kralitsa Mab, s. 84-95.

Капралова, Н. 2004. Думи – пари, думи – памет, или венец безсмъртия за книжевното спомоществование. Пари, думи, памет. София: Кралица Маб, с. 84–95.

Kapralova, N. 2007. Spomoshtestvovatelstvoto i normata prez Vazrazhdaneto. [Sponsorship and the Norm during the National Revival]. *Istoriyata i knigite kato priyatelstvo* [History and Books Like Friendship]. Sofia: Gutenberg, s. 313-334.

Капралова, Н. 2007. Спомоществователството и нормата през Възраждането. Историята и книгите като приятелство. София: Гутенберг, с. 313–334.

Kapralova, N. 2009. Daritelstvoto i spomoshtestvovatelstvoto prez Vazrazhdaneto. [Donorship and Sponsorship during the National Revival]. *Sred textovete i emotsiite na Balgarskoto vazrazhdane*. [Among the Texts and Emotions of the Bulgarian Revival]. Sofia: Iztok-Zapad, s. 490-502.

Капралова, Н. Дарителството и спомоществователството през Възраждането. Сред текстовете и емоциите на Българското възраждане. София: Изток–Запад, с. 490–502.

Maeva, M. 2017. Savremennata balgarska emigratsia v Anglia (globalizatsia i identichnost). [The Contemporary Bulgarian Emigration in England (Globalization and Identity)]. *Balgarite v chuzhbina "...tolkova blizo, tolkova daleche..."*. [Bulgarians abroad "...so close, so far..."]. Vol. 2. Sofia: Rod, s. 36-50.

Маева, М. 2017. Съвременната българска емиграция в Англия (глобализация и идентичност). Българите в чужбина, "...толкова близо, толкова далече...". Ч. 2. София: Род, с. 36–50.

Matanova, T. 2016. Upotrebi na balgarskoto kulturno nasledstvo ot balgarski migrantski institutsii i funktsiite mu za konsolidatsia na balgarskata obshtnost v Hamburg. [Uses of Bulgarian Cultural Heritage from Bulgarian Migrant Institutions and Its Functions for Consolidation of the Bulgarian Community in Hamburg]. *Balgarite v chuzhbina "...tolkova blizo, tolkova daleche..."*. [Bulgarians Abroad "...so close, so far..."]. Vol. 1. Sofia: Rod, s. 77-97.

Матанова, Т. 2016. Употреби на българското културно наследство от български мигрантски институции и функциите му за консолидация на българската общност в Хамбург. Българите в чужбина, "...толкова близо, толкова далече...". Ч. 1. София: Род, с. 77–97.

Matanova, T. 2017. Balgarskoto nedelno uchilishte St. Martyr Georgi Zograf v Solun – institutsia, konsolidatsionen tsentar, mediator na balgarskoto kulturno nasledstvo. [The Bulgarian Sunday School St. Martyr George Zograf in Thessaloniki – Institution, Consolidation Center, Mediator of Bulgarian Cultural Heritage]. *Balgarski folklor*, No. 3, s. 355-371.

Матанова, Т. 2017. Българското неделно училище „Св. Вмчк Георги Зограф“ в Солун – институция, консолидационен център, медиатор на българско културно наследство. – *Български фолклор*, № 3, с. 355–371.

Mauss, M. 2001. Darat: Forma i osnovanie za obmena v arhaichnite obshtestva. [The Gift: Form and Reason for Exchanges in Archaic Societies]. Sofia: Kritika i humanizam.

Мос, М. 2001. Дарът: Форма и основание за обмена в архаичните общества. София: Критика и хуманизъм.

Penchev, V. 2017. Balgarskite obshtnosti v Sredna Evropa. Sazdavane, bitie, identichnosti. [Bulgarian Communities in Central Europe. Creation, Being, Identities]. Sofia: Paradigma.

Пенчев, Вл. 2017. Българските общности в Средна Европа. Създаване, битие, идентичности. София: Парадигма.

Penchev et al. 2017. Kulturno nasledstvo v migratsia. Modeli na konsolidatsia i institutsionalizatsia na balgarskite obshtnosti v chuzhbina. [Cultural Heritage in Migration. Models of Consolidation and Institutionalization of the Bulgarian Communities abroad]. Sofia: Patadigma.

Пенчев, Вл. и кол. Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. София, Парадигма.

Vodenicharov, P. (Ed.). 1999. Darove i sakrovishta: Duhovna priemstvenost na Balkanite. [Gifts and Treasures: Spiritual Continuity on the Balkans]. Blagoevgrad: AI "Neophit Rilski".

Воденичаров, П. (ред.) 1999. Дарове и съкровища: Духовна приемственост на Балканите. Благоевград: АИ „Неофит Рилски“.

Теренни материали, съхранявани в Архива на Националния център за нематериално културно наследство при Института за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН (ИЦНКН – ИЕФЕМ)/ Field Materials in the Archive of the National Center for Intangible Cultural Heritage at the Institute of Ethnology and Folklore studies with Ethnographic Museum – BAS (NCICH-IEFSEM):

АИФ I № 468, а.е. 2. Интервю с Недялко Калинов, свещеноиконом и предстоятел на българската църква „Св. Климент Охридски“ в Мюнхен. Зап. М. Борисова и Т. Матанова, 4.5.2012 г., Мюнхен, Германия.

АИФ I № 468, а.е. 4. Интервю с Георги Динев, касиер на църковното настоятелство в БПЦО „Св. Климент Охридски“, Мюнхен. Зап. М. Борисова и Т. Матанова, 6.5.2012 г., Мюнхен, Германия.

АИФ I № 468, а.е. 18. Интервю с Виктор Цимер, свещеник (тогава) в Пасау и Регенсбург. Зап. М. Борисова и Т. Матанова, 7.5.2012 г., Мюнхен, Германия.

АИФ I № 468, а.е. 20. Телефонно интервю с Добрин Панайотов, диригент на църковен хор при БПЦО „Св. Петка Търновска“ в Манхайм. Зап. Таня Матанова, 20.6.2012 г., София.

АИФ I № 487, а.е. 8. Интервю с Румяна Михалкова, ръководител на група за народни танци „Шипка“. Преподава български като матерен език. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 9.6.2015 г., Лайпциг, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 9. Интервю със Слави Такев и съпруга, инициатори за създаването на БПЦО „Св. Седмочисленици“ в гр. Лайпциг. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 21.5.2015 г., София.

АИФ I № 487, а.е. 16. Интервю с Максим Пенев, председател на студентско сдружение „Бай Ганьо“ в гр. Манхайм. Зап. Т. Матанова, 1.6.2015 г., Манхайм, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 17. Интервю с Добрин Панайотов, диригент на църковен хор при БПЦО „Св. Петка Търновска“ в Манхайм. Зап. Тая Матанова, 02.06.2015 г., Манхайм, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 25. Интервю, проведено със студентско сдружение „Съединение“. Зап. Т. Матанова на 4.6.2015 г. във Франкфурт на Майн, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 26. Интервю с Ивайло Драшански и Максим Недков, представители на академично дружество „Алеко“ в Мюнхен. Зап. Вл. Пенчев, Т. Матанова, 7.6.2015 г., Мюнхен, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 27. Интервю със Смилен Хаджикостов, бивш председател на студентско сдружение „Хъшове“ в Берлин. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 13.6.2015 г., Берлин, Германия.

АИФ I № 487, а.е. 30. Интервю с Иво Стоилов, председател на сдружение „Златен век“. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 8.6.2015 г., Нюрнберг, Германия.

АИФ I № 512, с. 46–71. Интервюта с Меглена Караметулова, зам.-председател на „Клуб България“, Хелзинки, и Йордан Минковски и Красимира Георгиева-Караиванова, учители в Българското училище „АБВ“, Хелзинки. Зап. Вл. Пенчев и К. Михайлова, 31.10.2015 г., Хелзинки, Финландия.

АИФ I № 529, а.е. 1. Интервю с Нина Каменова, издател в гр. Мюнхен на информационната брошура „Българи в Бавария“. Зап. Вл. Пенчев, Т. Матанова, 6.6.2015 г., Мюнхен, Германия.

ФнаИФ № 2748. Интервю с Марина Стойкова от танцова формация „Лудо-младо“. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 9.6.2015 г., Магдебург, Германия.

ФнаИФ № 2940, а.е. 7. Интервю с Руслан и Мариела Тунтови, основатели на БПЦО „Св. Георги Победоносец“, Цюрих. Зап. Вл. Пенчев и Т. Матанова, 6.5.2017 г., Цюрих, Швейцария.

ФнаИФ № 2958. Зап. М. Борисова и Т. Матанова, 19.05.2017 г., Паралимни, Кипър.

ФнаИФ № 2963. Интервю с Тая Гатева от ДГ „Майчина грижа“ в Атина. Зап. Л. Гергова и Я. Гергова, 11.5.2017 г., Атина, Гърция.

ФтАИФ № 1591. Гергьовденско празненство на БПЦО „Св. Георги Победоносец“, Цюрих. Зап. Вл. Пенчев на 6.5.2017 г. в Цюрих, Швейцария.

ПВ АИФ 1112. Тържество по случай 24 май, организирано от дружество „Пчела“, православна църква „Св. Иносент“, Лос Анжелос (Тарзана). Зап. Вл. Пенчев на 23.5.2017 г. в Лос Анжелис (САЩ).

Дата на подаване на статията в редакцията – 30.01.2019 г.